

TRADUCCIONS CASTELLANES DE L'OBRA DE NARCÍS OLLER (1880-1916)

JOSEP CAMPS ARBÓS

(Universitat Oberta de Catalunya)

Narcís Oller (1846-1930) va assolir un significatiu renom internacional al llarg de les dues darreres dècades del segle XIX i les inicials del segle passat. No deuria ser aliè a aquest fet la traducció francesa de la seva primera novel·la, *La papallona*, que va dur a terme Albert Savine el 1886 i que encapçalava una carta-pròleg d'Emile Zola. El treball que presentem compta amb un remarcable precedent, l'estudi de Ramon Pinyol i Manuel Llanas (2004: 69-94) sobre la recepció i difusió de l'obra del narrador vallenc —i de Verdager i Guimerà— fins a 1939, tot i que se cenyeix a les traduccions no castellanes. En aquest sentit, la nostra proposta complementa la de Pinyol i Llanas ja que oferim una panoràmica, amb pretensions d'inventari i contextualitzada, de les traduccions al castellà de què va ser objecte l'obra d'Oller. L'hem elaborada a partir de les pòstumes *Memòries literàries* (1962), del mateix autor; de l'encara útil bibliografia que va preparar Jordi Rubió i Balaguer (1930: 387-428) per a volum XII i darrer de les *Obres completes* ollerianes —i de l'addenda de Manuel Llanas (1997-2001: 9-17)—; del buidatge de catàlegs diversos (principalment el de la Biblioteca de Catalunya); i de la recerca personal. Sobre la qüestió que tractem, no podem obviar dos aspectes estretament interrelacionats: l'amistat de què va gaudir l'autor amb eminents escriptors castellans de l'època de la Restauració (Benito Pérez Galdós, Emilia Pardo Bazán, Leopoldo Alas «Clarín», José María de Pereda, Juan Valera o Armando Palacio Valdés, entre d'altres) i les ressenyes dels seus textos que van veure la llum en publicacions periòdiques de reconegut prestigi a l'àmbit hispànic.

Les dates que emmarquen l'anàlisi abasten gairebé quaranta anys de traduccions d'Oller i evidencien el ressò que va obtenir la seva producció entre el món castellà i hispànic: l'obre la de 1880, amb una versió del conte «El vailet del pa»; la clou la de 1916, amb la de la novel·la *Pilar Prim*; val a dir que Rubió no inclou cap altra traducció fins a 1928, any que posa el punt i final al seu repertori. A l'endemig, hi trobem tant versions de contes, procedents de diversos reculls, com de la gairebé totalitat del seu cicle

novel·lístic: *La Papallona* (1886), *L'escanyapobres* (1897), *La febre d'or* (1905) i *La bogeria* (1915).

1 LES PRIMERES TRADUCCIONS

La primera traducció d'un text narratiu d'Oller al castellà va ser publicada el 12 de març de 1880 a la revista *La Época* i, de nou, el 20 de maig del mateix any al diari *Las Provincias*. Es tractava del conte «El vailet del pa», procedent d'aplec *Croquis del natural* (1879) que, amb el títol de «El panaderillo», s'encarregà de versionar l'escriptor valencià Luis Alfonso. No tenim notícia de cap altra traducció fins l'1 de setembre de 1883 quan, novament, *La Época* donà a conèixer «Jo, l'he morta?», extreta de *Notes de color*, recull publicat el mateix any. De l'escàs lapse de temps transcorregut entre la publicació de l'original i la seva traducció, se'n dedueix l'interès de la revista per a mostrar l'autor com un escriptor modern. Rubió (1930: 402) dóna notícia d'una altra traducció primerenca d'Oller, la del conte «Angoixa», també provinent de *Notes de color*, apareguda el 14 d'agost de 1886 a la revista *La Isleña* de Palma.

La primera novel·la d'Oller traduïda al castellà va ser *La Papallona* publicada el 1886, el mateix any que la versió francesa, a la barcelonina col·lecció «Artes y Letras» per a la qual Joan Sardà havia traduït *Nabab* d'Alphonse Daudet, falcat amb un pròleg que la crítica ha considerat com el manifest del naturalisme a Catalunya. La traducció de l'original va anar a càrrec de Felip Benici Navarro i incorporava unes il·lustracions de Dionís Baixeras i el pròleg d'Emile Zola a què hem al·ludit. L'amistat entre Navarro, un valencià establert a Madrid, i Oller havia nascut arran d'un article elogiós que el primer havia dedicat sobre *Croquis del natural* a la *Revista de España*, en què Navarro lloava, de manera especial, els contes «El trasplantat» i «El vailet del pa». A les *Memòries literàries*, Oller va qualificar Navarro de «fervorós i desinteressat propagandista de totes les meves obres literàries, a més de traductor al castellà de *La Papallona* i de les novel·letes curtes que integren el volum *La Mariposa*» (Oller 1962: 29).

Com ja és sabut, Oller va sostenir durant la dècada dels vuitanta del segle XIX un debat amb intel·lectuals castellans del seu temps, Benito Pérez Galdós en seria el més representatiu, sobre l'ús de la llengua catalana en el món de la literatura moderna. No hi entrarem, però sí que és bo tenir present, com ha estudiat Tayadella (1985: 489-491), que en un primer moment Navarro va voler convèncer Oller que escrigués en castellà perquè creia que així augmentaria el nombre de lectors; tanmateix quan s'adonà que l'opció lingüística del narrador vallenc no canviaria, li proposà de ser el seu torsimany, ja que suposava que només podria ser conegut en el món literari hispànic a partir de les traduccions. Per tot plegat, Navarro va esdevenir un ferm divulgador de l'obra d'Oller, no només a través de les traduccions

sinó també amb articles a la premsa i cartes personals a escriptors de primera fila com Valera o Clarín. Va traduir, com hem dit, *La Papallona*, i es va oferir a fer el mateix amb *Vilaniu* (1885), que, en penyora d'amistat, li havia dedicat Oller; el projecte, però, va fracassar per problemes editorials:

«Els editors Martín y Aguirre y Fe, de Madrid, a primers del 87, em feren proposicions, però com que jo volia l'exclusiva de 2 a 3.000 exemplars, quatre mil rals i ells, com si estiguessin confabulats, no volgueren passar de tres mil, la traducció, que es prestava a fer en Feliu B. Navarro, no es féu» (Oller 1962: 69).¹

La versió de Navarro de *La Papallona* anava acompanyada d'un pròleg que tenia la finalitat de presentar Oller als lectors espanyols. El text, però, no es va limitar al simple panegíric sinó que va esdevenir una suggerent proposta d'anàlisi dels principis que vertebraven la producció olleiriana (Navarro 1886: IX-XIII). D'antuvi qualificava l'autor de naturalista tot i que s'apressava a puntualitzar-ho: «no cuadra a Oller tal calificativo, en la acepción que le han dado tanto los apasionados adversarios, como los entusiastas admiradores de esa tendencia literaria». Nogensmenys, rebutjava el rerefons ideològic del moviment (la visió determinista del món), però sí que n'acceptava el vessant estètic que hauria de servir per a superar l'anacronisme que patia la literatura catalana. Com bé ha indicat Antònia Tayadella, els pressupòsits estètics de Navarro s'insereixen en el realisme-naturalisme i serà «el primer a parlar de naturalisme a Narcís Oller — amb anterioritat a Yxart i a Sardà — a partir de 1879, la qual cosa li confereix un paper rellevant en els inicis del naturalisme a Catalunya» (Tayadella 1985: 480). Altres trets que destacava d'Oller eren, a banda de la sobrietat en l'expressió, «la originalidad sin ejemplo entre los modernos escritores españoles», «la novedad y frescura de su inspiración», «la profundidad de sentimiento», i «la fuerza y energía de la observación». Breu: una conjuminació de trets romàntics i realistes, «la descripción objetiva y los análisis subjetivos», «la intensidad de sentimiento y la perspicacia ante la realidad». Una duplicitat de models que Navarro sintetitzava en un parell de frases: «aquella poesia que dimana naturalmente de la realidad de la vida» i «idealizar lo que, aun descarnadamente presentado, guarda en sí un fondo ingénito de profunda poesía». Unes afirmacions que ens recor-

1. Tampoc no reeixí, igualment per motius econòmics, la proposta d'una altra traducció de *Vilaniu*, «la que d'acord amb l'editor Puig i propietari de la llibreria Guttenberg de la mateixa capital, demanava autorització per fer, l'avui tan celebrat dramaturg Jacinto Benavente» (Oller 1962: 69). Benavente, en una lletra a Oller datada el 30 d'octubre de 1888, indicava que «era un admirador entusiasta de la literatura catalana y apasionado muy particularmente de las obra de usted» i exposava els motius pels quals volia dur a terme la traducció: «lamentando, que, por no hallarse muy extendido el lenguaje regional, aunque conocidas y apreciadas, generalmente no sean dichas obras tan populares como fuera de desear, tendría una verdadera satisfacción en contribuir para dicho objeto, en la escasa medida de mis fuerzas, traduciendo al castellano su célebre novela *Vilaniu*, que considero preciada joya de la literatura española» (Oller 1962: 69).

den les del mateix Oller a les *Memòries literàries* en què verbalitzava la seva teoria artística: si bé l'art s'ha de basar en la realitat, el que ha de descobrir l'autor és «el gran contingent de poesia que conté a voltes el natural per a qui bé sap observar-lo» (Oller 1962: 6). Navarro considerava que la realitat només podia esdevenir obra d'art gràcies a l'empremta amb què la transmet l'artista i per aquesta raó s'adonava que l'autor vallenc no assumiria en la seva totalitat l'estètica realista i naturalista:

«se aparta de toda combinación de luz y de sombras que no le dé el natural. No lo copia servilmente; lo interpreta, según entienden los pintores maestros, lo dispone, acentúa o suaviza, sin alterarlo, para que llegue hasta lo más íntimo del conocimiento la noción de su obra, sin que en este proceso pierda un átomo de su vitalidad, antes se aumente su intensidad cual si se percibiese al través de un delicado y desconocido microgramo».²

Oller, com és sabut, va ser un defensor de la «teoria de la versemblança» promulgada per Yxart, segons la qual el relat havia de ser absolutament lògic, tant temàticament com estructural, per tal de donar als fets, malgrat la ficció, un clima de veracitat que no s'havia de veure sobrepasat ni per un excés d'idealisme (la fantasia romàntica) ni de científicisme (el positivisme naturalista). Navarro creia, en definitiva, que no es podia considerar Oller un escriptor merament objectiu, tot i que «la base de muchas novelas de las más celebradas [es basa] en hechos acaecidos y personalmente observados», ja que «se advierte siempre un fondo de natural filosofía que le caracteriza de novelista pensador». La conclusió a què arriba Navarro és la dificultat de classificar un autor com Oller:

«mientras unos le creen naturalista, quizás por este efecto hondo y conmovedor que producen las obras, ha merecido ser motejado por otros de idealista, cuando el mérito más relevante, que a mi entender posee, es haberse conservado sin propósito preconcebido, a igual distancia de los dos extremos hacia que divergen los novelistas contemporáneos».

A banda de la *La Papallona*, Navarro, per tal de donar una mostra del conjunt de la producció olleriana, va completar el volum amb una selecció de contes d'entre els que havia donat a conèixer el narrador vallenc: «El vailet del pa» i «El trasplantat», de *Croquis del natural*; «Records de noi», «Angoixa» i «Una visita», de *Notes de color*, i «La bufetada», «El meu jardí» i «La pitjor pobresa», publicats en revista en el moment d'editar-se

2. Mots que recorden aquest passatge de l'article «En Baldomer Galofre», sobre el pintor tarragoní: «Com el poeta, com el novel·lista del dia, observa el món que el rodeja; tot allò que hi pertany l'interessa, el commou, l'entusiasma, i li fa agafar el llapis o el pinzell per perpetuar tot el que té de bonic i interessant aquell fragment de realitat tal com l'han vist sos ulls, tal com ha travessat per son temperament: no amb la morta fredor d'un copista vulgar o la màquina, sinó amb tota la vida, tota la llum, totes les energies i aromes que li han fet glatir el cor. Heus aquí l'art; heus aquí l'artista» (Oller 1948: 1237).

el llibre i incorporats posteriorment a *De tots colors* (1888). La tria, com es desprèn de les cartes que raporta Tayadella en el seu estudi, permetia a Navarro emfasitzar les possibilitats d'Oller com a autor realista-naturalista (que particularitza en relats com «El vailet del pa», que evita un final idealista, o «El trasplantat» i «La bufetada», especialment interessants pel retrat psicològic dels protagonistes). També en el pròleg Navarro apuntava el paper de la narrativa curta en l'obra d'Oller i n'establia els punts de contacte amb el món de la novel·la; les peces curtes «Un estudiant» i «Isabel de Galceran» havien esdevingut, respecte a les novel·les *La Papallona* i *Vilaniu*, el «germen, el *substratum* de un drama o una comedia de costumbres, expuesto en sabroso relato». El pròleg finalitzava remarcant l'èxit de l'autor: «la carrera literaria de Narciso Oller cuenta pocos años pero acaso ningún otro escritor español ha logrado en tan breve tiempo mayor nombre, en el extranjero sobre todo»; n'era una prova fefaent la carta-pròleg de Zola.³

La traducció al castellà de *La Papallona*, conjuntament amb l'aparició de *Vilaniu*, van dotar de prestigi l'obra d'Oller:

«augmentaren en tal alt grau la ressonància del meu nom dintre la nostra península, i per l'Amèrica del Sud, que aviat ja no hi hagué diari, periodiquet, ni revista literària de Madrid i fins de vàries repúbliques ultramarines, del qual no es despengés algun dels seus redactors, quan no el director en persona, demanant-me amb grans afalacs i presses, notes biogràfiques meves, col·laboració, retrat, etc.» (Oller 1962: 103).

Així, des de la revista *La España Moderna*, se li va demanar que entrés a formar part de la nòmina de col·laboradors i, fins i tot, que lliurés una novel·la en el termini de dos mesos, cosa que no va acceptar (Oller 1962: 124). Una altra prova de l'èxit de *La Papallona* el trobem en la seva recepció. N'adduïrem uns exemples, a tall de mostra. Emilia Pardo Bazán va elogiar la traducció en una lletra que va adreçar a Oller el 10 d'agost de 1886: «Me parece muy bien traducida *La papallona* y los cuentecitos divinamente elegidos para completar su encantador volumen. Justo era que saliese también en castellano, después de salir en francés» (Oller 1962: 99). També la traducció va ser l'inici de l'amistat amb Juan Valera, que li escrivia el 10 de març de 1887 en aquests termes: el qualificava, com Navarro, de naturalista, «es escritor legítimo y no de pega»; considerava *La Papallona* «un dechado de sutil observación y de delicadeza», malgrat que valorava més els contes, ja que «veo que es más difícil encerrar en pocas páginas una acción interesante y describir caracteres y producir emoción», i en

3. Sobre el procés de traducció de la novel·la, Tayadella (1985: 491) dona notícia de les nombroses cartes de Navarro a Oller que el ressegueixen.

destacava «La bufetada», «una obra maestra»; per últim, li demanava que continués escrivint en la seva llengua materna,

«es más: yo creo que a la larga, o tal vez pronto, si siguen Vdes. escribiendo mucho y bien en catalán, se venderán y leerán en catalán, por toda España, sin necesidad de traducciones, como sin duda Vdes. nos leen en Cataluña sin traducirnos, a los autores castellanos» (Oller 1962: 42).

L'única veu discordant va ser la de Pereda, que no estava d'acord amb el treball de Navarro i ho expressava en una carta a Oller del 22 d'agost de 1886: «No está en aquel castellano a la temperatura del catalán viril y nervioso de V. Prefiero la traducción francesa de Savine por más libre y acomodada al arte» (Bonet 2009: 32).

2 LES TRADUCCIONS A LA DÈCADA DELS NORANTA

La darrera dècada del segle XIX és prolífica quant a traduccions de textos breus d'Oller. Bona part apareixen en publicacions avui dia oblidades de Madrid, València i Santander i evidencien la continuïtat de la fortuna de l'escriptor vallenc en el món literari espanyol. He extret les referències de la bibliografia de Rubió: «La model» a *La Semana Cómica* (1 de maig de 1891) i a *La Ilustración artística* (abril de 1895), «Nocturn» a *Almanaque Valencia Cómica* (26 de desembre de 1891), «Entre pares i fills» a *El Imparcial* (26 de desembre de 1891), «Novenari d'ànimes» a *El imparcial* (18 de gener de 1892),⁴ «El vailet del pa» (que reproduceix, amb el títol d'«El chico del panadero», la traducció de Felip B. Navarro) a *La Justicia* (26 de desembre de 1892), «Records de nen» a *La Semana còmica* (26 de desembre de 1892), «La fàbrica» a *La voz de la montaña* (26 de juny de 1893), «La indiscreció» a *La Justicia* (26 de juny de 1893) i «Natura» a *El Liberal* (11 de gener de 1897). Especial relleu mereixen les traduccions de «La fàbrica», publicada en el marc de l'homenatge que li va tributar Pereda a Santander, i «Natura», que durà a terme el mateix Pereda després d'un diàleg epistolar amb Oller, i que ha estudiat minuciosament Bonet (2009: 37-52).⁵

El 1897 es va publicar a la barcelonina «Colección Elzevir Ilustrada», que editava Joan Gili, la traducció de *L'escanyapobres*, realitzada per

4. Sobre aquesta traducció, Oller, en una carta datada el 10 de febrer de 1892, demanava explicacions a José Lázaro i li recriminava que, temps enrere, havia enviat un esborrany d'aquesta versió a Leopoldo Alas, perquè hi treballés amb la finalitat que veïés la llum a *La España Moderna*, de la qual era director Lázaro. Aquest va contestar indicant-li que la narració l'havia extret de la miscel·lània *Novelas y caprichos* i que havia preferit no publicar-lo a la revista sinó en el volum «amb altres *capullos* dels primers novel·listes i contistes espanyols» (Oller 1962: 125).

5. Rubió (1930: 410) dona notícia de la publicació el 1896 a València del volum *Cuentos y novelas*, amb traducció d'E. B. No hem pogut esbrinar a qui corresponen aquestes inicials ni tampoc hem localitzat cap exemplar de l'obra.

l'historiador alacantí Rafael Altamira i amb il·lustracions de Joaquim Mir.⁶ En el pròleg, tot i que Altamira (1897: IX-XX) plantejava aspectes relacionats amb la traducció del text, va dedicar bona part de les pàgines a tractar els dubtes que li plantejava el títol. D'antuvi, remarcava que no tenia una traducció literal al castellà: «la voz usurero es poco enérgica, demasiado genérica. Las versiones literales de “estruja-pobres”, “esquilma-pobres”, etc., ni son usuales ni resultan naturalmente acomodadas a la índole del idioma», mentre que les propostes alternatives no el convenien:

«Otras voces como ‘sanguijuela’, ‘carcoma’, etc., se apartan aún más del original, incluso la de *vampiro*, que algunas veces se emplea para designar a los usureros, pero que tiene un saborcillo erudito y pedante que la ridiculiza o la eleva demasiado para el común de las gentes».

Quan semblava que Altamira s'inclinaria per l'expressió «chupa-bolsas», «que tiene un aire popular, sentido análogo a la catalana y fácilmente comprensible para todo el mundo», Antonio de Valbuena, en contra de l'opinió de Pereda i de Menéndez y Pelayo, el va convèncer de fer servir el mot «esgaña-pobres», «que tiene la misma vigorosa expresión que el original»; l'argumentació es basava en el fet que en castellà existia el verb «esgañar», amb el mateix significat que el verb català «escanyar», encara que, si bé no era admès al *Diccionario* de la Real Academia Española, «es conocidísimo y popular en León, Castilla la Vieja y en Extremadura». Les conseqüències de la tria les exposava Oller a les *Memòries literàries*: «I tant estaven en el cert els dos primers senyors [Pereda i Menéndez y Pelayo], que segons se m'ha dit, en aparèixer l'obra en les llibreries de Madrid, el públic preguntava què volia dir *Esgaña-pobres*, creient-se llegir-ho en català» (Oller 1962: 55). Altres aspectes de la traducció que comentava Altamira al pròleg venien donats pel caràcter realista del text: el model lingüístic emprat per Oller, les «frases, locuciones y palabras de uso vulgar, muchas de ellas desusadas ya en los grandes centros de la población catalana», i la concisió, la «sobriedad grandísima que en muchos casos tiene la lengua catalana»; unes qüestions que ja havia assenyalat Navarro en el pròleg a la seva versió de *La Papallona*.

Dos anys després, el 1899, es va publicar una selecció de contes ollerians, *Perfiles y brochazos*, a càrrec de Magí Morera i Galícia; el títol, d'un marcat regust pictòric, remetia al que trobem als diversos aplecs de l'autor. Oller havia conegut el poeta lleidatà l'any anterior gràcies a Gustau Gili, fill de l'editor Joan Gili, que serà qui publicarà el volum, acompanyat d'unes il·lustracions del seu germà Baldomer, a la mateixa col·lecció on

6. Segons Pinyol-Llanas (2004: 78), el 1899 es va traduir *L'escanyapobres* al francès en una edició luxosa i amb unes il·lustracions de Joaquim Mir que, de ben segur, procedien de la versió castellana.

havia vist la llum la traducció de *L'escanyapobres*. El narrador vallenc va qualificar el llibre d'«immillorable traducció» (Oller 1962: 312). Com indica Tomás Sarramía,

«entre Magí Morera i Narcís Oller, encara que tenien un caràcter molt diferent, aquestes diferències eren més poques que les coincidències. Ambdós eren advocats; ambdós inicien llurs passos literaris en castellà fins adoptar la llengua vernacle, perquè els era més natural i pròpia; i ambdós són producte dels Jocs Florals» (Sarramía 1988: 221).

El volum presentava una dotzena de contes procedents dels reculls fins llavors editats per Oller, sense fer explícits, com tampoc havia fet Navarro, els criteris que s'havien fet servir a l'hora de dur a terme la tria. O si més no, no s'argüia el perquè se seleccionaven uns contes i no pas uns altres: «La fàbrica», «La magrana», «Els pardals de la Rambla», «Un jugador» i «Agrors de l'art», de *Figura i paisatge*; «La mort d'en Tallada» i «Uns funerals», de *De tots colors*; «La casaca d'en Jaumet», «Una visita», «Un retrat» i «Una juguesca», de *Notes de color*; i «El vailet del pa», de *Croquis del natural*. Comparant la selecció amb l'efectuada per Navarro només dos textos coincideixen: «Una visita» i «El vailet del pa». Probablement la raó de ser de la tria rau en el seu eclecticisme: hi ha contes que reflecteixen la ideologia de l'autor («La fàbrica»), la ironia («La casaca d'en Jaumet») o la tendència moralitzadora («Un jugador»). Val a dir que les divuit cartes conservades de Morera a Oller, datades entre 1899 i 1922, no contenen cap informació sobre la traducció que comentem. Quant a la recepció de *Perfiles y brochazos*, valdria la pena apuntar l'anònima ressenya apareguda a la revista *El Globo* el 15 de maig de 1899: dels contes, en destacava «el humanismo veraz que transpiran y la espontánea habilidad con que están hechos» i aconsellava que «los que se inclinan a cultivar el cuento deben proponerse a Oller como modelo» pel tractament de la realitat que els ofereix:

«es sobrio, veraz y sabe dosificar en sus narraciones lo cómico y lo sentimental, sin empalagar. En su último libro hay de todo: *risus et dolore miscebitur*; ráfagas alegres y amargas muy hondas, de esas que traen el llanto a los ojos desde los redaños del alma» (Oller 1962: 334-335).

Joan Maragall, en una breu nota datada el 16 de maig de 1899, propugnava la lectura del recull al públic castellà: «que sanitosa els seria [...] la literatura sòbria i mascla d'aquestes coses! Però tenen remei? Ho llegiran tan sols?» (Oller 1962: 335).

3 LA TRADUCCIÓ DE *LA FEBRE D'OR*

Les *Memòries literàries* ens ofereixen una valuosa informació sobre les vicissituds de la traducció al castellà de *La febre d'or*. L'èxit de l'edició de

la primera part de la novel·la el 1890 —dos volums que s'agrupen genèricament amb el títol de «La pujada»— va fer que Manuel Henrich, de la casa editorial Henrich y C.^a, demanés a Oller el dret a publicar-ne la versió en llengua castellana; tanmateix i, de manera gairebé simultània, l'autor va rebre una proposta similar per part de Francisco Simón, gerent de l'editorial Montaner y Simón, que consistia en la impressió de dos volums amb gran cura i il·lustrats per Josep Lluís Pellicer. Oller, durant l'estiu de 1892, va finalitzar la segona part de la novel·la —un sol volum, «L'estimbada»— mentre que Ezequiel Boixet, el traductor al castellà que havia proposat, n'enllestia la traducció de la primera. Davant la difícil situació econòmica de la casa Henrich —que li donava llargues a l'edició promesa— el narrador vallenc va trencar el contracte, ja que volia que la versió castellana sortís al mercat quinze dies després de la catalana. El retorn a Montaner y Simón, però, no va ser el que esperava: l'editorial li va proposar que *La febre d'or* formés part d'una col·lecció de novel·les per entregues, la «Biblioteca de Novelas», de la qual formaven part autors que Oller considerava de segona fila com Luis Mariano de Larra, fill del cèlebre Mariano José de Larra, o Enrique Pérez Escrich; la proposta no va ser acceptada, així com una nova oferta que consistia a editar la novel·la en un únic volum però amb una retribució ben migrada dels drets d'autor. L'èxit de l'original català va fer que Montaner y Simón tornés a la càrrega amb una darrera proposta: publicar el text però amb la condició que havia de ser supervisat per un censor, Manuel Angelon i Coll, per si «veïés si hi ha alguna coseta, alguna cruesa que esmenar, suavitzar o suprimir» (Oller 1962: 139). Angelon proposarà a Oller, com a mostra de la seva tasca, revisar una escena de la novel·la:

«D'allí em volia fer suprimir el 'Je vous aime' amb què Blanche, la institutriu, enamorada del cosí de la Delfineta, estampa un petó al front d'aquesta, objecte fins llavors d'injusta gelosia, en veure, plena de goig, per la conversa que acaben de tenir ambdues, que aquella senyoreta no pensa ni somnia en el seu cosí»; el motiu, segons el censor, era «que aquí no hi vegi algú un vici repugnant, unisexual» (Oller 1962: 140).⁷

L'autor, com es pot deduir, es va negar a qualsevol mutilació.

Encara hi va haver una tercera editorial interessada a publicar la traducció de *La febre d'or*. Es tractava d'Espasa y Cia, que pretenia donar-la a conèixer a la *Ilustración Moderna*, una revista dirigida per Joan Mañé i Flaquer i Francesc Miquel i Badia, que Oller definia com «una publicació neocatòlica militant, o si es vol més clar, d'obres anodines, per a l'ús espe-

7. Manuel Angelon i Coll era fill del dramaturg i novel·lista Manuel Angelon i Broquetas. Traductor d'obres alemanyes i angleses, de jove va dedicar-se també al periodisme i va arribar a ser director de la revista *La Ilustración Artística*.

cial de sagristans, capellans de missa i olla, lluïsets i filles de Maria» (Oller 1962: 142). Miquel i Badia, en la línia ideològica d'Angelon, va proposar eliminar un episodi de la segona part, «per quant el viatge d'en Foix amb una plaga és un passatge incompatible amb els principis morals que informaven aquella revista» (Oller 1962: 144). Pereda va contestar a l'autor sobre aquesta qüestió en una lletra datada el 16 de febrer de 1893:

«Le aseguro a usted que no he hallado en *La febre d'or* pasaje alguno que me escandalice. Cierito es que esa novela no es de las que deben elegirse para deleite de las hijas de familia a que se refieren siempre los críticos de cierto temperamento; pero en este caso están todas las novelas que son ñoñas; y si el arte no tuviera otros fines que el entendimiento honesto de las niñas inocentes, bueno andaría el» (Oller 1962: 151).

La publicació, com en els dos casos anteriors, no va tirar endavant. Com tampoc va arribar a bon port la proposta del diari *El Nervión* de Bilbao, segurament pel preu que havien de pagar per la traducció.⁸

La febre d'or finalment es traduirà al castellà. En efecte, des d'inicis de 1905 el *Diario Español* de Buenos Aires l'havia anat presentant en forma de fulletó. No era la primera vegada que el diari publicava la traducció d'un text ollerian, ja que el 1901 havia donat a conèixer, com ja veurem, una versió de *La bufetada*. Quant a la traducció de la novel·la, a càrrec de Just Solsona i Jofre, un català establert a la capital argentina, Oller no la va considerar gens reeixida. La edició, a més, s'havia fet sense el permís de l'autor —que en desconeixia l'existència fins que un amic, Frederic Rahola, li havia fet arribar exemplars del *Diario Español*—; el seu director, igualment, es va negar a pagar-li els diners que li corresponien. Oller va estudiar la possibilitat de denunciar-lo, però el seu advocat, Francesc de Paula Albert i Paradís, germà de Víctor Català, li va aconsellar de no anar a judici —no només demanava la indemnització pels drets d'autor sinó que també volia revisar la traducció—, ja que el més probable seria que el perdés en tant que el director argumentava que a l'Argentina els drets de l'editor prevalien per sobre dels de l'autor. Per la notícia que dona a les *Memòries literàries*, sembla ser que aquesta mateixa operació el *Diario Español* l'havia efectuada anteriorment amb Emile Zola i Benito Pérez Galdós, de qui havien editat *Tristana*, «copiant-la d'un dels mils d'exemplars que s'havien posat en venda el dia abans a Buenos Aires» (Oller 1962: 146).

8. Segons comenta Oller a les *Memòries literàries* el 1893 el periodista Arnaldo Vassallo li va proposar la publicació de *La febre d'or* al diari il·lustrat *Don Chisciotto di Roma*. Novament l'empresa fracassarà: els motius, segons l'autor, devien ser «el preu que li exigiria el traductor, o la peresa d'emprendre's una labor tan llarga i, per a un estranger, ericada de tantes dificultats com havia d'oferir-li la versió dels modismes locals i argot de borsa que arreu, arreu esquitxen l'obra» (Oller 1962: 144).

4 LES TRADUCCIONS DURANT LES DUES PRIMERES DÈCADES DEL SEGLE XX

El 1901 es van publicar dues versions del conte «La bufetada». La primera va veure la llum a Madrid, a la «Biblioteca Mignon», una col·lecció de llibres de petit format que incloïa en el seu catàleg autors com Armando Palacio Valdés, José María de Pereda, Vicente Blasco Ibáñez, Alphonse Daudet o Jacinto Benavente. El volum, sense fer constar el nom del traductor, anava acompanyat d'unes il·lustracions de Joaquim Torres Garcia i s'anunciava com una «nueva edición de la traducción castellana corregida expresamente». Molt probablement s'al·ludia a la versió realitzada per Navarro i una manera d'evidenciar les diferències entre les traduccions ja es mostrava en el mateix títol: «El bofetón» va passar a ser «La bofetada». Una mostra de les divergències entre ambdues versions es pot observar en els paràgrafs inicials, acarats amb l'original:

Fará uns cinch anys, que'ls vehins del carrer de la Canuda vegeren obrir la botiga de planxadora de l'Agneta.

A fora, una senzillas ventalla color de cenbra y vidres molt nets, penjant damunt d'ellas, com bacinas de barber, aquella mostra ovalada de fusta que té pintats, ab mala perspectiva, una planxa y ferros d'acanalar, no tenia la botiga res pera cridar la atenció (Oller 1888: 5).

Hará unos cinco años que los vecinos de la calle de la Canuda vieron inaugurarse el obrador de planchadora de Anita.

Aparte de una sencilla vidriera pintada de color de ceniza y con cristales muy limpios; y de la muestra ovalada, de tabla, que encima se balanceaba a guisa de bacina de barbero ostentando en deplorable perspectiva pintados una plancha y unos hierros de encañonar, el obrador no tenía nada que llamase la atención (Oller 1886: 301)

Años atrás, Anita abrió un obrador de planchadora en la calle de la Canuda.

Aparte de una sencilla vidriera de color gris con cristales muy limpios, y de la ovalada enseña de madera que encima se balanceaba a guisa de bacina de barbero ostentando en deplorable perspectiva pintados una plancha y unos hierros de rizar, el obrador nada tenía por fuera que llamase la atención (Oller 1901: 9).

La segona traducció de «La bufetada» va ser publicada com a fulletó al *Diario Español* de Buenos Aires. Ja hem comentat, a l'apartat anterior, els tractes que va rebre Oller del seu director arran de la versió, sense permís, de *La febre d'or*. Probablement ens trobem davant del mateix assumpte, cosa que podria explicar la seva absència a les bibliografies de Rubió i de

Llanas. Pel que fa a la traducció és idèntica a la publicada per la «Biblioteca Mignon»; no hi ha dubte que es tracta d'una operació de plagi com la que s'havia efectuat amb textos de Zola i de Galdós, a què hem fet referència.

No tenim notícia de cap altra traducció en castellà d'Oller fins a 1915 —no consta la data d'impressió en el volum, però donem per bona la que proposa Rubió a partir de les *Memòries literàries*— quan es va publicar a Madrid la versió de *La bogeria* a la «Biblioteca Patria de obras premiadas», una col·lecció de novel·les i textos narratius d'ideologia marcadament conservadora. Oller, segons consta en el prefaci, havia rebut el premi «Marquesa de Villafuerte», instituit «para el fomento de Buenas Lecturas, por esta insigne bienhechora de la moralidad, el casticismo y el arte en las obras literarias» (Oller 1915: 5). Cal constatar que, tot i que no hi consta el nom del traductor, a les *Memòries literàries* s'indicava, a propòsit de la col·lecció: «on té vostè [Víctor Català] també son corresponent tomet *Vida trágica*, no tan ben traduït per cert com per sort meva, ho ha estat el meu per l'atitllat polígraf maonès Àngel Ruiz i Pablo» (Oller 1962: 308). D'aquest mateix any és la traducció que va efectuar el valencià Bernat Morales San Martín de tres contes ollerians per a la col·lecció de fascicles «Los Contemporáneos», editada a Madrid: «El drama de Vallestret», i «L'ideal d'un romàntic», de *De tots colors*; i «La sort del senyor Andreu», de *Notes de color*.

Tanquem l'estudi amb un apunt sobre la traducció de *Pilar Prim*, editada el 1916 a Madrid per la «Imprenta Renacimiento». A la pàgina d'inici s'insistia, una vegada més, en el prestigi d'Oller, posant èmfasi en el fet que el text català havia obtingut el premi Fastenrath en els Jocs Florals de 1912. La traducció, força fidel a l'original i amb la curiosa reescriptura dels passatges en castellà de la novel·la, la va efectuar Fernando Weyler, un militar i polític valencià.

Amb posterioritat a 1916, no hem localitzat cap altra traducció d'Oller al castellà, en volum, fins a 1951, quan en plena postguerra, a Madrid, es va publicar *Pilar Prim* a la col·lecció «Crisol» de l'Editorial Aguilar; la versió l'havia realitzada Carlos Povo. Hauran de passar trenta-cinc anys, el 1986, perquè vegin la llum les edicions de *La bogeria*, a la col·lecció «Marca Hispánica» d'Edicions del Mall i la Diputació de Barcelona, i de *La febre d'or*, a Alianza Editorial; les novel·les van ser traduïdes, respectivament, per Jordi Marfà i Enrique Sordo. La darrera traducció d'una novel·la d'Oller data de 2012, amb una altra versió —la tercera— de *La bogeria* a l'Editorial Funambulista, de Madrid, a càrrec de Lluís Agustí. L'anàlisi d'aquest conjunt de textos, tan interessants d'altra banda, depassa, tanmateix, l'abast cronològic del nostre treball.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALTAMIRA, RAFAEL (1897): «Prólogo del traductor». OLLER, NARCISO, *El Esgaña-pobres*. Barcelona, Juan Gili.
- BONET, LAUREÀ (2009): «Narcís Oller i José María de Pereda en diàleg: un text compartit». *Anuari Verdaguer*, vol. 17.
- LLANAS, MANUEL (1997-2001): «Contribució a l'inventari de l'obra dispersa i original de Narcís Oller». *Anuari Verdaguer*, vol. 10.
- NAVARRO, FELIPE B. (1886): «Narciso Oller». OLLER, NARCISO, *La Mariposa*, Barcelona, Daniel Cortezo y C^a.
- OLLER, NARCÍS (1888): *De tots colors*. Barcelona, La Il·lustració Catalana.
- OLLER, NARCÍS (1901): *La bofetada*. Madrid, Imprenta de A. Marzo.
- OLLER, NARCÍS (1915): *La locura*. Madrid, Imprenta de la «Biblioteca Patria».
- OLLER, NARCÍS (1948): *Obres completes*. Barcelona, Selecta.
- OLLER, NARCÍS (1962): *Memòries literàries*. Barcelona, Aedos.
- PINYOL, RAMON / LLANAS, MANUEL (2004): «Les traduccions no castellanes de Verdaguer, Oller i Guimerà fins a 1939». *Col·loqui Europeu d'Estudis Catalans*, volum I, Centre d'études et de recherches catalanes Université Montpellier III / Association Française de Catalanistes.
- RUBIÓ I BALAGUER, JORDI (1930): «Bibliografia». OLLER, NARCISO, *Obres completes*, volum XII. Barcelona, Gustau Gili / Llibreria Catalònia.
- SARRAMÍA, TOMÁS (1988): «Un epistolari desconegut de Magí Morera a Narcís Oller». *Actes del Cinquè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica (Tampa-St. Augustine, 1987)*. Barcelona, PAM.
- TAYADELLA, ANTÒNIA (1985): «Quinze cartes de Felip B. Navarro a Narcís Oller. A propòsit dels inicis del naturalisme a Catalunya». *Homenatge a Antoni Comas*. Barcelona, Facultat de Filologia / Universitat de Barcelona.

